

קניין תורה

יו"ל ע"י ועד מפעל התורה "תורתך שעשועי" ד"ק תולדות אהרן
בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

פרשת דברים תשפ"ה

עמוד הש"ס לשבוע הבעל"ט: בבא בתרא טו. - בבא בתרא יח.

עיונים והארות בסדר לימוד ושינון 'עמוד היום'

לשלחן השבת

הגניבה שהוחזרה

לרגל יומא דהילולא של "החזרה"
מלובלין זיע"א - שחל בתשעה באב

מבין גדולי חסידיו של רביה"ק הרבי מלובלין זי"ע, נמנה הרה"ק רבי אברהם מרדכי מפינטשוב זיע"א - חותנו של הרה"ק מקומארנא זיע"א. הוא היה מזקני החסידים, וזכה עוד לשמש צדיקים הקודמים, בנסעו אל הרה"ק המגיד מזלאטשוב זיע"א, ואל הרה"ק הרר"א מליזענסק זיע"א.

הרה"ק מפינטשוב זי"ע היה איש קדוש וחסן גדול, והיה כל כולו מונח בעבודת ה', ולא עסק במשא ומתן, והיה עני גדול, אולם כל אלה לא הפריעו לו בעבודת ה'. אולם כאשר הגיע לפרק האשה נקנית, שהיו לו שלש בנות להשיאן, וגם נצטברו לו חובות גדולים במשך השנים, ולא ידע להשית עצה בנפשו, ותאלצהו אשתו לנסוע אל הרה"ק מלובלין, ולספר לו על מצבם הנורא. שמע לעצתה, רתם מרכבותיו וקם ונסע ללובלין, והתייצב בפני הרבי מלובלין, ושחל לפניו את מר לבבו.

הרה"ק מלובלין שמע את דבריו, ומיד אמר לו: "עצתי היא, שתסע לעיר קראשניק, משם תצמח לך ישועה".

כחסיד, לא שאל הרבה שאלות, למה יסע שם ומה יעשה שם, אם הרבי אומר קראשניק, נוסעים לקראשניק, הרי גלוי לפני הרבי כל שבילי דארעא ושבילי דרקיעא. ואם הרבי אומר לנסוע לשם, נוסעים.

הצדיק נפרד מבני ביתו, ולקח אתו הטר"ת וחבילת ספרים ושאר דברים רוחניים הצריכים לו, וכן לחם לאכול צידה לדרך ובגד ללבוש. הזמין בעל-עגלה, והלה הגיע מהר בעגלה רתומה לסוס, ויסעו....

בהגיעם לקראשניק, נכנס העירה, וירד לאכסניא עם חבילותיו, ומיד התחיל להתפלל בהתלהבות, וכן ישב שם כמה שבועות ולמד והגה בספריו אשר הביא אתו. הבעל-אכסניא בראותו הדור במלבושיו, וגם שהגיע בחבילות הרבה, וראה שהוא איש מכובד, ודימה בנפשו שהוא סוחר ותיק, ורק לומד מעט, ומיד אחר כך ילך העירה לסחור, כמנהג בעלי בתים חשובים, שרבים כאלו ממלאים את בית האכסניא שלו, וע"כ סיפק לו כל צרכיו במאכל ומשתה בהרחבה, ושאלו תמיד אם חפץ במאכל זה או זה.

אולם כחלוף כמה שבועות, כראות הבעה"ב שאינו יוצא לסחור כלל ורק יושב ולומד כל היום, וגם אוכל ושותה לרוחה, חשש מניין יהיה לו לשלם לו על כל האכסניא, והרי אין לו אפילו כ"כ חפצים השווים את דמי האכסניא, אכילה שתיה לינה.

בוקר אחד אמר הבעה"ב לבני ביתו: הנה למחר אני מושיט לאדם זה ה'חשבון' של דמי האכסניא עד עכשיו, והיה אם יוכל לתת לי עכ"פ חלק מיד, הרי טוב, ואם לאו, הנני לוקח החפצים שלו לערבון, ואני מוציא

חדושתא דאורייתא

נערך ע"י הרד"ק ר' נתן גוטליב מו"צ בהעדר החרדית ומרבני קהילתנו הק'

בירור מקיף בדין: חיוב הקריעה בראיית מקום המקדש שתבנה במהרה בימינו

במס' מועד קטן (כו.) הוראה מקום המקדש בחורבנו, קורע בגדו מחמת אבילות החורבן. ופסקו הרמב"ם (נהל) תעניות פ"ה ה"טז, והמחבר בשו"ע סי' תקסא (סעיף ב).

ראיית בית תיפלתם:

אפילו אינו רואה הרצפה של מקום המקדש, אלא שרואה בית תיפלתם הבנוי על מקום המקדש ונתקיים בעוה"ר 'באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשיך' (תהלים ע"א) חשיב כרואה חורבנו וקורע.

וכן מפורש בלשון הב"ח (סי' תקסא סעיף ד) וז"ל, מצאתי בליקוטים כשאדם בא לירושלים, ורואה את 'הקובה' של בית המקדש שהיא עזרה, אז חייב להשתחוות כנגדה, ולקרוע את בגדיו עכ"ל.

ואם לא ראה רק כותל המערבי בלבד, יש צד לומר שאין חייב קריעה, אבל נכון גם באופן זה לקרוע.

קריעה ביד עד שיגלה את לבו:

יש כמה דינים בהלכות קריעה שחמור יותר על אביו ואמו משאר קרובים.

א. יש לקרוע כל הבגדים עד שיגלה את לבו, ובשאר קרובים קורעין רק בגד העליון בלבד.

ב. יש לקרוע ביד דוקא, ובשאר קרובים קורעין גם בכלי, כגון סכין או מספריים.

ג. נוהגין לקרוע בצד שמאל במקום שנמצא הלב.

א. בגמ' ובש"ע לא מצינו שיש חיוב להשתחוות כנגד מקום המקדש כשקורע.

ב. ולא נתפרש מה פירוש 'הקובה', וראיתי מפרשים שהכוונה על הבית תיפלה העומד מצד ימין כותל המערבי, ולא כיפת הוהב העומד מצד שמאל, וע"י בתשובות וזנהגות (ח"י סי' לט) שמקום בית קודשי הקודשים הוא כנגד כותל מערבי, והיינו במקום שאין בני כלל, והקב"ה הטעה אותם לחשוב שהוא במקום כיפת הוהב ע"ש.

ג. כיכ בתשובות וזנהגות (ח"י סי' קס"ח, ח"י סי' סח) ע"ש.

ד. כמבואר ביו"ד סי' שמ (סעיף ט).

ה. כמבואר ביו"ד סי' שמ (סעיף יד).

ו. כיכ הב"ח ביו"ד סי' שמ (סעיף יב) ח"ל, כיון דעל אביו ואמו צריך לקרוע עד שיגלה את לבו, והלב הוא משמאל אם כן צריך לקרוע משמאל לגלות את

ולדעת הרמב"ם (שם הדין) קריעה על חורבן בית המקדש יש לו חומר קריעה על אביו ואמו, ויש לקרוע כל הבגדים, וביד, ובצד שמאל עד שיגלה את לבו, וכן פסק המחבר בשו"ע שם.

לדעת הראב"ד והרמב"ן אין קורעין רק בגד העליון:

אבל הראב"ד השיג שם על הרמב"ם שאין חמור הקריעה על חורבן המקדש כאביו ואמו, אלא כשאר קרובים, ואין קורע רק בגד העליון וגם מותר לקרוע בכלי, והמגיד משנה שם כתב שכן דעת הרמב"ם.

המנהג בירושלים כדעת הראב"ד והרמב"ן:

והגרי"מ טוקינינסקי בספרו ארץ ישראל (ס' כב אב תר) כתב אף שהמחבר פסק כדעת הרמב"ם, נהוגין כדעת הראב"ד והרמב"ן. וכן הגרי"י פישר בשו"ת אבן ישראל (ח"ח סי' מג) כתב שאפשר לסמוך על דעת הרמב"ן והראב"ד¹, וכי בתשובות והנהגות (ח"א סי' שלא) שכן נתפשט המנהג².

מעידים רבני קשישאי שקרעו רק מלבוש אחד:

כ"ק הגה"ק האמרי אמת וצ"ל בעת שחזר מביקורו בא"י כותב במכתב (נדפס בספר אסוף מכתבים סי' ס) וז"ל, כמה פעמים בקרתי והייתי אצל כותל מערב, ובענין הקריעה כפי הנקלט בוכרוני שצריכים לקרוע עד שיגלה את לבו, אולם מעידים רבני קשישאי שקרוע רק מלבוש אחד.

ואמרתי שאם כן הפירוש עד שיגלה את לבו, שתהיה הקריעה בהרגשת הלב, כמו שכתוב 'קרעו לבבכם ואל בגדיכם' (ירמ' ב יג) עכ"ל.

קריעה מעומד:

הקריעה צריך להיות דוקא מעומד, ואם קרע מיושב לא יצא.^ט

לתפוז הקרע:

אחר הקריעה אין לתפור מקום הקרע, ולמחר מותר לתפור בתפירה שאינו ישרה שיהא ניכר תמיד הקרע⁹.

קריעה למטה בשולי הבגד:

מקום הקריעה הוא בבית הצואר מלפניו^(א). על אורך הבגד מלמעלה למטה, ולא על רוחב הבגד שאין ניכר כל כך בקריעה^(ב). - והגר"י פישר זצ"ל הורה שאם קשה לקרוע בבית הצואר, מותר לקרוע בשולי הבגד למטה, וגם מותר לקרוע במקום שהבגד כפול למטה - לייסט.

אך ביו"ד סי' שמ (סעיף ב) הביא הרמ"א שיש שהקילו לקרוע על הקרובים בשולי הבגד, אבל לא נהגו כן ע"ש. ואפשר שמוטב לקרוע למטה בשולי הבגד, משלא לקרוע כלל על ידי הערמה וכדו'.

ובכל אופן יש פתרון אחר לפשוט מלבוש העליון ולקרוע הכתונת, כיון שבשעת הקריעה אין לו לבוש עליון אחר, יכול לקרוע בכתונת.

קטנים ונשים:

קטן אין צריך לקרוע^א. ולענין נשים, יש שאמרו שהייבין בקריעה באופן שאין נוגד דרכי הצניעות כגון בגד העליון וכו'. אבל למעשה נהגו שאין הנשים קורעין^ב.

לבו וכן נוהגים עכ"ל, ולפי"ז כתב המג"א (סק"ב) שלדעת הרמב"ם יש לקרוע בצד שמאל.

- ו. ותמה על המחבר שפסק כדעת הרמב"ם ע"ש, ולא הביטוי קשיתי שהיה המחבר רוב פעמים נקט לשון הרמב"ם לחלכוה.
ח. וכתב שם שהוא נוהג להחמיר בדעת הרמב"ם ופושט בנד העליון שלא יצטרך לקרוע, וקורע הכתונת ביד ולא בסכין, ובצד שמאל לגלות הלב. והבגד הסמוך לגוף. והטיל קטן אין צריך לקרוע, גם לדעת הרמב"ם.
ט. כמבואר בס' תקסא (סעיף ה) וכן הדין בקריעה שקורעין על הקרובים שצריך להיות דוקא מעומד כמבואר בס' שם (סעיף א) שאין יוצאין כשקורע מיושב.
י. בס' תקסא שם.
יא. ס' שם (סעיף ב).
יב. כ"כ בשו"ת רדב"ז (דף סי' תקס), והעתיקו הפתחי תשובה (ס"ב).
יג. כן משמע בדברי המג"א ס' תקסא (ס"ד).
יד. והכלכות זה בגד (ענין רע) כתב שכמו שאין הנשים אומרים תיקון חצות וקניטת בט' באב, הוא הדין יש לומר שאין צריכין לקרוע.

ועד מפעל התורה תורתך שעשועי

ועד מפעל התורה "תורתך שעשועי" [מ"ק] 380581150 פתיח'ק ורולשט'ק חובב"א

כ"ד

בצהרי תשעה באב בשעה 5:30

יתקיים שיעור מיוחד

בהאגה והפתיח
ההדר"ר **אליעזר באנעט** שליט"א

בניסא

סבלות ישראל בשנת הגלות במהלך הדורות

בהיכל הכוהלים שבביתחמ"ד הגדול

החזן: הרב...

[illegible]

א' ר'

י' ד'

ק' ט'

אלימלך
בידעמאן
שליט"א

המלך
המלכה

שידור חי יעבר

בגל החג 0722.722.700
בגל יום 0722.722.733

שערים המצויינים בהלכה

נערך ע"י הר"ה ג' ר' נתן גוטליב מ"צ בהעדה החרדית ומרבני קהילתנו הק'

שאלות ותשובות למערכת

לימוד בערב ט' באב שחל בשבת:

שאלה: בשבת שחל ערב ט' באב, האם יש היתר ללמוד כרגיל אחר חצות היום.

תשובה: הרמ"א סי' תקנ"ג (סעיף ב) כתב שנהגו שלא ללמוד ערב ט' באב אחר חצות היום רק בדבר המותר ללמוד בט' באב, ודין זה נוהג גם כשחל בשבת.

וכמה אחרונים דחו דברי הרמ"א, שהרי אפילו כשחל ערב ט' באב בחול - קשה להבין למה גרע לימוד משאר דיני ט' באב שאין חל קודם השקיעה, וכל שכן כשחל ערב ט' באב בשבת שעדיין מותר בבשר ויין, למה יאסר הלימוד.

אבל כידוע מה שכתב החת"ס (א"ח סי' קנ) להטעים דעת הרמ"א, שהלימוד של ערב ט' באב גורם שמחה על הלילה שלאחריו, ולכן גם כשחל בשבת החמירו בזה.^א

ולמעשה הרוצה להקל ללמוד כרגיל יש לו על מה לסמוך,^ב אבל טוב להחמיר וללמוד דברים המותרים בט' באב.

לבלוע טבלא או טיפות בשבת שלא יחלש למחר בצום:

שאלה: כשחל ערב ט' באב בשבת, האם מותר לבלוע טבלא או טיפות המועיל שלא יחלש וייתביש ביום הצום, וכן האם מותר לבלוע 'אקמול' וכיו"ב שלא יגרום לו הצום כאב ראש.

תשובה: אסרו חז"ל לבלוע תרופה בשבת משום גזירת שחיקת סממנים, וכל זה כשיש לו חולי ומיחוש. אבל אדם בריא מותר לבלוע רפואה.^א

אך הנה המג"א (סק"ג) כתב שאף מי שאין לו מיחוש, אסור לאכול לשם רפואה, ומפרש הפמ"ג דהיינו שאוכל רפואה כדי שיהא גופו בריא ולא יחלה, ע"ש.

אבל כשנטול הרפואה כדי שלא יחלש ביום הצום, יש להתיר אף לדעת המג"א, שהרי אינו מחזק גופו שיהא בריא יותר, רק שעושה איזה פעולה הגורם שלא יחלש למחר מהצום.^ב

ויש גם לצרף כמה גדולי אחרונים החולקים על המג"א, ולדעתם אין איסור לבריא לבלוע תרופה בכל אופן.^ג

א. ז"ל, לפעני"ד משום דכל מה שלומד מחצות ואילך עדיין מחשבתו עליו והרהורו בלילה, ונכנס לאלב כשהוא שמוח, אם כן גם בשבת אחר חצות אסור, שאיננו משום אבילות דעצמו, אלא משום לילה שאחריו, ומשום הכי נוהג גם בשבת עכ"ל.

וכן כתב בבבגי יטע על הרמ"א (ט"ו), ח"ל, יש להקשות למה כל הדינים לא אסרו עד הלילה, ודברי תורה יהיה אסור מחצות. לכאורה יש לומר, דדברי תורה משמחין הלב אפילו לאחר שעה, אם עוסק עד הלילה בדברי תורה, גם לאחר שינטול הלילה יהיה שמוח לבו במה שלמד ביום, ומכל שכן אם יתחדש לו שום חירוש של אמת בדברי תורה, יהיה לבו חור עליו גם בלילה ויהרהר בו, ולא יוכל להסיר מלבו מחשק התורה, לכך נתנו הרחקה חצי יום. עכ"ל.

ב. כן פסק במשנ"ב (סק"ה).

ג. כמבואר בס"י שכתב (סעיף לו).

ד. וכן האריך להוכיח בשו"ת מחזה אליהו (ח"י סי' סח) שבאופן זה ברור שאף לדעת המג"א אין לחשוש.

ה. דאגלי ט"ל (מלאכת טהור סק"ה) דוחה כל ראיות המג"א אבל גשאר בספק קצת, אבל החמר משה (סי' שכתב סק"ה) האריך לדחות כל ראיות של המג"א, וכן המנורה והטהורה (סק"ה) כתב שהמקיל שלא לחוש לדברי המג"א לא הפסיד.

האם מותר לומר בשבת ערב ט' באב לבני ביתו שיש לשנות הרבה מפני הצום:

שאלה: כשחל שבת בערב ט' באב, האם מותר לומר לבני ביתו לשנות הרבה מפני הצום.

תשובה: בספר חסידים (סי' רס"ה) לא יאמר אדם נישן כדי שנעשה מלאכתנו במוצאי שבת, שאסור לומר למחר אעשה, מפני שמראה מה שישן ונה בשבת, שעושה בשביל החול, עכ"ל.

והעתיקו המג"א סי' רצ (סק"א).

ומתחילת לשונו משמע שהטעם מפני שאומר שיעשה מלאכה למוצאי שבת, ולפי"ז כשאומר שיוכל ללמוד בלילה מותר, כיון שאין מזכיר מלאכה, וכן לשנות שיהא כח להצום מותר.

אבל מסיום לשונו 'מפני שמראה מה שישן ונה בשביל החול', משמע שאף שאין מזכיר מלאכה אסור, ולפי"ז אין לומר לשנות בשבת מפני הצום.^א

והנה מדברי המג"א (סי' שו סק"א) משמע שהאיסור רק כשמזכיר כדי לעשות מלאכה, אבל האליה רבה (שם סק"א) חולק ומחמיר בכל אופן.

ולכן טוב למנוע מלומר לשנות שיהא כח להצום.

שתיית מי סודה קודם הבדלה:

שאלה: במוצאי ט' באב קודם הבדלה, האם מותר לשנות מי סודה.

תשובה: מים מותר לשנות קודם הבדלה, ומסתבר שאף מי סודה בכלל מים,^א ומותר לשנותו קודם הבדלה אבל משקה ממותק יש להחמיר וכל שכן טיפא או קאווע.

העולה לתורה האם צריך לברך ברכת דיין האמת:

שאלה: העולה לתורה בט' באב האם קודם שמברך על התורה יש לומר 'ברוך דיין האמת', ומה הדין כשאמר ברוך דיין האמת אחר שברך על התורה.

תשובה:

א. הבית יוסף (סי' תקנ"ט) כתב: שהעולה בתורה בט' באב קודם שמברך על התורה, מברך דיין האמת.

אבל הרמ"א בדרכי משה (סק"ה) כתב: שאין נוהגין אצלנו לומר ברכת דיין האמת.

והמג"א (סק"ה) הביא דברי הרמ"א, וכתב שמכל מקום טוב לומר 'ברוך דיין האמת' בלי שם ומלכות קודם שמברך על התורה, והעתיקו הבאר היטב (סק"ז).

אבל המשנ"ב השמיט דברי המג"א, וכמדומה שכהנים אין נוהגין בזה.

אבל טוב לומר בלחש, קודם שמברך על התורה, ברכת דיין האמת, בלי שם ומלכות, כדעת המג"א.

ב. אחר שכבר בירך על התורה, אסור לברך דיין

ו. ובמחצית השקל סי' שז (סק"א) כתב שיש ט"ס בלשון ספר חסידים, ומהפך סדר לשונו ע"ש.

ז. ובשלמות חיים (סי' ר"ט) כתב הגרי"ח ונפעל שהשוות טיפא או משקה ממותק לפני הבדלה אין למחות בידו שיש צד לומר שחשיב כמים ע"ש, אבל מי סודה ודאי מותר.

בלב, איך לא עמדת בנסיון... נחלי דמעות ירדו מעיניו כאשר סיפר דברים כהוויית... לבו כמעט פקע מרוב צער ובושה גם יחד.

בינתיים כצעד ראשון בדרכי התשובה, גמלה ההחלטה בלבי שלא יגעו ידי כלל בשום פנים ואופן בכספים אלו, גם לא בתור הלואה, הטמנתי אותם עמוק עמוק בבור שבחצר, שלא יבוא לידי מגע בני אדם. תאמין לי שכמה וכמה פעמים שהייתי שרוי בדחקות גדולה ולא היה לי מקור מחיה כראוי לשלם הוצאות בביתי, אך כאמור לא נגעתי בכספים אלו, אמרתי לנפשי: לא די שהכנסתי את בוראי פעם אחת, אכעיסנו פעם שניה!?

כך עברו עלי כזה עשר שנים, ולא הגעתי עדיין לשום פתרון איך להחזיר את הכסף, נמצא אני במבוי סתום ואינו רואה מוצא מזה, ולבי כאוב מאד...!

ע"כ דברי היודיו של המלמד.

ובכן, זה עתה ראיתי כך שהנך אדם הגון, וראיתי שאתה איש מכובד ישר ונאמן, וחשבתי להעביר הכספים על ידכם. פשוט מאד שבכם ודאי לא יחשוד הבעל-הבית שגנבתם את הכסף, הרי באתם לכאן רק לפני שבועות אחדים בלבד, ולא יתכן שגנבתם את הכסף מאז לפני עשר שנים, אך כמובן שאסור לו לידע לא דבר ולא חצי דבר מכל הסיפור...

|||

תוך כדי נכנס המשמש לתוך חדרו, ודיבר עמו כנ"ל אודות התשלום לאכסניא. מיד אמר לו הצדיק שיש לו דבר נחוץ לדבר עם בעל הבית, אם יש הזמן ברשותו לבוא ולדבר עמו שעה קלה, ישמח מאד.

כאשר בא הבעל-הבית, ניגש מיד לענין ושאלו: האם קרה אצלכם פעם איזה גניבה? הבעל-הבית חשב קצת, וענה: "לא" - כי כבר עברו מזה עשר שנים, וכבר שכח לגמרי מזה, אך אחרי כמה דקות נזכר באותו מעשה נורא שכמעט הכריע את לבו, כאשר נגנב ממנו כל מה שהרויח במסחר הגדול שבידי.

הצדיק מפניטשוב גחן אליו, ולחש לאזנו כי יש בידו לגלות את האוצר ההוא שנגנב, מסבב כל הסיבות סיבב שידע מכל זה, אך בתנאי כפול קודם למעשה (ו"א שאפילו לקח ממנו 'תקיעת כף') שלא ישאל לו שום שאלות, מאיפוא וממי, יתכן שאסור לפי איסור לשה"ר, העיקר שכספו יושב לו במלואו עד הפרוטה האחרונה.

אחרי ההבטחה, הוציא השקים שהיו צרורים בצרור אחד, והושיט לו: הא לך כסף!.

ואורו עיניו של בעל-הבית.

כאשר היתה דעתו טובה עליו, המשיך הבעל-הבית לדבר עמו כרעים אהובים, ושאל אותו: האם אוכל לדעת על מה ולמה הגעתם לפה, הן ראיתי שאתה יושב ולומד כל היום, האם בשביל זה לבד היית צריך להסריח את עצמך ממרחקים, מפניטשוב עד לקראשניק, כלום חסר 'בתי מדרשות' בפניטשוב שהסרת עד כה?!

ויספר לו הצדיק כלבבו, שג' בנות עומדות לפניו להשיא ואין בידו פרוטה לפורטה, ושסח דאגתו ומר לבו בפני רבו הרה"ק מלובלין, ושהרבי צוה לו לנסוע לקראשניק...

מיד הוציא בעל-הבית מכיסו כאלף זהובים (גילדן), והושיטם לידו, וויתר לו לגמרי על דמי האכסניא, והיה לו בריח גדול להשיא בנותיו בהרבה.

בהגיעו חזרה למעונו של הרה"ק מלובלין, אמר לו הרבי: "האמת היא שה'הרהור תשובה' של המלמד לא נתן לי מנוח, עד שהוצרכתי לשלוח אותך לשם, ועל ידיך יוחזר ממנו לבעלי, וכך גם תוכל להשיא את בנותיך בריווח."

זכותו הגדול יגן עלינו ועל כל ישראל.

(מקור: נערך ע"פ ס' נפלאות הרבי; מוקדים אתבונן להרה"ר ר"ש קסטינר; הדעה והדיבור - מתורתו של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א.)

גירוש ספרד

מה הם 'פרעות קנ"א'? וכמה זמן פעלה ה'אינקוויזיציה'?
מי הם אלו שזכו לעמוד בניסיון? זכור ה' מה היה לנו!

'פרעות קנ"א':

מאות שנים חיו יהודי ספרד בשקט ובשלווה, נהנו מ'תורה וגדולה במקום אחד', ישיבות גדולות היו שם בהם הרביצו תורה רבותינו גדולי הראשונים ז"ע, רבנו יונה, הרמב"ן, הרשב"א הריטב"א והר"ן, ועוד הרבה, ולצד זה הרבה מיהודי המדינה היו עשירים וקרובים למלכות. אולם לאט לאט באה תקופת הזוהר אל קיצה, והגויים הנוצרים החלו להראות שנאתם למול שכניהם היהודים, בר"ח תמוז שנת ה'א קנ"א אחר הסתת אחד מראשי הכנסייה הנוצרית החלו פרעות נוראות ביהודי העיר סיביליה, העמידו בפני היהודים הברירה להתנצר או למות, ואלפי יהודים מסרו נפשם על קידוש השם ונהרגו, רבים נשבו ונמכרו לעבדים לערבים. משם עברו הפרעות לעיר קורדובה, שם נהרגו אלפי יהודים על קידוש השם, משם המשיכו הפורעים לעיר טולדו, גם שם ערכו טבח ביהודים שסירבו להתנצר, בעיר זו גר אז רבנו יהודה בן הרא"ש [נאביו רבינו הרא"ש ברח מאשכנז לספרד בתקופת מאסרו של רבו מהר"ם מרוטנבורג, כאשר גם עליו היה חשש סכנה, וכיהן באחרית ימיו כראש היהודי ספרד בטולדו], רבנו יהודה בן הרא"ש הרג את עצמו ואת כל משפחתו כדי שלא יאלצו הפורעים להשתמד ח"ו, עמו נהרגו תלמידיו הרבים ורבים מתושבי עירו.

משם המשיכו הפורעים לערים נוספות בתוך ארץ ספרד, חלק מיהודי אותן עיירות הצליחו להימלט לצפון אפריקה, ביניהם היו רבותינו הירב"ש והרשב"ץ, שנתישבו ב'אלג'יר' שבצפון אפריקה. פרעות אלו נתכנו לדורות עולם בשם 'פרעות קנ"א', על שם שנת התחלתם. לצד אלפי היהודים שעמדו בעוז ובגבורה בשעת המבחן הקשה, ומסרו נפשם על קדושת השם, בקיום 'בכל נפשך' בהריגה ממש, או 'בכל מאודך' בעזוב כל רכושם, ונמלטו בעור שיניהם - היו גם עשרות אלפים (1) שלדאבון לב לא זכו לעמוד בניסיון, והמירו דתם מפני הפחד, אמנם רבים מהם עשו זאת למראית עין בלבד, ובסתר המשיכו לשמור תורה ומצוות, וזוהי ראשית תקופת האנוסים שבספרד [ואכן בספרי תשובותיהם של גדולי התקופה הדיא ושל אחריה, ולדוגמה, בשו"ת הירב"ש והרשב"ץ - נמצאים דיונים נרחבים בהתייחסות אל אותם 'אנוסים', לגבי כשרותם ונאמנותם, ודרך תשובתם].

האינקוויזיציה:

הנוצרים 'החדשים' קיבלו זכויות חדשות שהיו נשללים מן היהודים, והחלו להתערות במשרות הרמות והעשירות שבמדינה, הנוצרים 'הישנים' לא יכלו לשאת את קנאתם, וניסו להצר את צעדיהם, ובהמשך הזמן ערכו פרעות גלויות על המומרים החדשים.

בשנת ה'א רכ"ט נשא יורש העצר של ממלכת 'ארגון' שבספרד [בשם 'פרדיננד'], את יורשת העצר של ממלכת 'קסטיליה' שבספרד [איזבלה], שם רשעים ירקב], וכך התאחדה ארץ ספרד לממלכה אחת - בנישואיהם שמו להם למטרה 'לטהר' את כל המדינה מן 'הכופרים' בנצרות.

אחת מפעולותיהם היתה לשלוח בקשה לאפיפיור ברומא להקים בספרד סניף מה'אינקוויזיציה', ה'אינקוויזיציה' כבר היתה קיימת מקודם לכן בגרמניה, ומטרתה היתה בעיקר להילחם נגד נוצרים שלא היו מספיק 'נאמנים' לדתם - ועתה ביקשו להעתיקה לספרד, כדי להילחם ב'נוצרים החדשים' כביכול, לגלות אם הם יהודים סותר.

מדור זה מותר לקרוא בט' באב.

ועמדו באמונת אבותם בעוז ובגבורה, בהמשך, הובלו לכיכר העיר לנוכח אלפי צופים, בטקס מיוחד אשר כונה 'האוטו-דה-דה' [שפירושו 'מעשה האמונה...'] שם הועלו על המוקד על קידוש השם כשקריאת 'שמע ישראל' בשפתותיהם. כל רכושם של הנידונים הוחזר לטובת הכנסייה והמלך, שהשתמשו בהם לצרכיהם שלהם. האינקוויזיציה המשיכה עוד לפעול בספרד למשך שלש מאות שנה(2).

הגירוש:

המלכים המשיכו לפעול כדי 'לטהר' את הארץ, ובשנת ה'א רנ"ב אחרי מלחמה ארוכה של עשר שנים הם הצליחו לכבוש את העיר 'גרנדה' [בה היה גר בעבר רבינו יונה 'גירונדי'] שלא היתה עדיין בשליטת הנוצרים. עתה נפנו לטפל ביהודים, לצד אותם 'אנוסים' שהתנהגו כנוצרים כלפי חוץ, חיו עדיין אלפי יהודים בספרד ששמרו תורה ומצוות בגלוי, עליהם לא היתה יד האינקוויזיציה תקיפה, ובאביב של שנת רנ"ב יצאה הפקודה מאת המלך: כל יהודי ספרד חייבים לעזוב את המדינה תוך שלשה חדשים, יהודי שיחפוץ להישאר במדינה חייב יהיה להתנצר, יהודי שייחס על אדמת ספרד - יומת בלא משפט. עד הזמן המיועד הותר להם למכור נכסיהם, אבל נאסר עליהם להוציא כסף חזק.

רבינו יצחק אברבנאל שר האוצר במדינה, ניסה לדבר על ליבם של המלכים להפך את הגזירה, הוא אף הציע להם סכום עצום בשביל כך, אולם מאמציו לא עשו פרי. ביום תשעה באב של שנת רנ"ב, מאות אלפי יהודים עמדו בניסיון הנורא בגבורה עילאית, עזבו את כל רכושם, נטלו את מקל הנדודים, ועלו לספינות, קיימו בנפשם 'אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהבו את בוראם - כח יבחו לו'.

'אמונה פשוטה' - מסירות נפש:

אולם לדאבון לב, היו רבים כאלה שנפלו ונכנעו בשעה זו, והמירו דתם, רח"ל.

מי הם אלו שזכו לעמוד איתן בשעת המבחן הקשה, ומי לא? על כך יש לנו דברים מפורשים חוצבי להבות ונוקבי שיתין, מפי אחד מגדולי הדור של אותה תקופה שהיה בין גולי ספרד בעצמו, רבינו החסיד ר' יוסף יעב"ץ זי"ע, באמרו שכל אלו שהחזיקו בתמימות ב'אמונה פשוטה' המסורה לנו מאבותינו ורבותינו - הם אלו שמסרו נפשם ורכושם על קדושת השם ביום צר, ולעומת זאת כל אלו שהעמידו אמונתם על חקירות השכל האנושי וה'פילוסופיה' שהתפשט מאד בארץ ספרד באותם ימים - כל זה התפוגג בשעת נסיון, ואלו נפלו כזוברים, ו"ל בספר 'אור החיים' (פ"ב) שכולו נתחבר ללמד מוסר-השכל זה: "אליכם אישים אקרא, מגולת ספרד אני, אשר גורשנו בעוונותינו הרבים והעצומים, ורוב המתפארים בחכמה וכמעט כולם המירו את כבודם ביום מר, והנשים ועמי הארץ מסרו גופם מומונם על קדושת בוראם!".

ועוד כותב (בפרק ה'): "כי הן הנה הנשים הספרדיות באו והביאו את בעליהן למות על קדושת השם", והאנושים אשר היו מתפארים באלו החכמות המירו את כבודם ביום מר, וזו ראייה גדולה ועצומה, שאם לא התחכמו במה שהתחכמו אלא היו מן כת הפתאים, היה פתיונם מצלת אותם, ושומר פתאים ה', אבל אחרי שלא נתפייסו להאמין בקבלת יצאו אל החקירה... ע"כ לא מכרו את אדמתם נחלת העולם הזה על הספק, והיו מן כת המשומרים אשר אין להם תקנה".

רבינו הבני יששכר זי"ע חזר על יסוד זה בהרבה מספריו, כשמכוון נגד יצר 'ההשכלה' האוררה שפשתה בדורו, וכך כותב (במאמר סיון ה'א): "אך תשכיל ותדע דמי שעמדו רגלי אבותיו על הר סיני ובתורת ר"י חפצו, אפילו בפשטי התורה בהויות דאביי ורבא, אין מן הצורך לו

לעסוק בחקירות לעמוד על המחקר במציאות המופת באמונת מציאת הש"י ויחדו וכל העיקרים, כי ע"י התורה נתאמת הדבר בלב הוגיה מבלי ספק, וזהו שכתב החסיד מהר"י יעבץ שענינו ראו בשעת גזירת שמד, אותן החוקרים אשר עמדו על האמונה במחקר המירו כבודם בלא יועיל ביום זעם, ואותן אשר הספיק להם אמונת התורה אפילו הנשים וקלי הדעת קדשו שם הנכבד והנורא, והנה לכאורה מהראוי שיהיה הדבר בהיפך כי הדבר שהושג ע"י השכל הוה כאילו נראה לעין.

אך הוא כמו שכתבתי כמה פעמים, האמונה הבאה לאדם מצד חקירתו ושכל האדם, יש לו סוף, על כן גם לאמונתו יש סוף כשיכריחנו איזה מכריח וכיוצא, משא"כ האמונה מצד האין סוף ב"ה אין להאמונה זו סוף, והנה האמונה הזאת באת לנו מירושת אבותינו וממעמד הנכבד אשר הש"י הסתיר יוציאו אורה בהתורה הקדושה, היא היא הנאצלת ממנו מאור מעטה לבושו, והנה השכל המתבונן בתורה הנה שם הוא המלך הכבוד, ואפילו בפשטי התורה בהלכותיה שור בור מבעה הבער, הנה שם המלך מסתתר בלבבושו ויקבע האמונה בלב איש הישראלי כיתר כל המוט עולם ועד".

יהודי אני ויהודי אהיה:

מחורבנה של ספרד נבנו מקומות תורה אחרים, ארץ 'תורכיה' לדוגמה, קיבלה את פני המגורשים בורעות פתוחות, וכך נעשתה למרכז תורה גדול מאד בה הרביצו מאות מרבתינו גדולי האחרונים, תורה ויראה, כשבוכות פקחותם וכשרונותיהם המבורכים של הראש היהודי הרוויחה גם המדינה תנופה גדולה בכלכלה. חלק מהגולים אף הגיעו לארץ ישראל, ומהם וצאצאיהם היו אותו 'דור דעה' שבצפת, דורו של מרן הבית יוסף, נשהיה בן ארבע בנדרו מספרד עם הוריו, וחבורתו בקודש.

מסכת ייסוריהם של הגולים לא תמה, חלק גדול מהם נסעו לעבר ארץ 'פורטוגל' הסמוכה, בה קיוו למצוא מקלט, אבל השלווה שם לא ארכה לזמן רב, כעבור חמש שנים בחג הפסח שנת רנ"ו נשלחו פקידים להטביל לנצרות בכפייה את הילדים עד גיל י"ד שנים, המחזה היה מוזעזע כאשר נקדעו הילדים מורעות הוריהם, הרבה מההורים עשו עצמם כמחבקים את ילדיהם בחוק, וכך חנקו אותם על קידוש השם... כעבור שנה נגזרה גם בפורטוגל גזירת גירוש על כל היהודים שסירבו להתנצר.

הרבה מן הגולים מספרד שנסעו באניות, נדבקו במגיפות שונות, רבים מתו בדרך, והאחרים לא הורשו ליכנס לארצות אחרות והתלטלו בים חדשים ארוכים, ובתוך כל החושך האירה במלוא זרה האהבה והרביקות הנצחית פלי יהודי לאביו שבשמים, שאינה מותנית בשום תנאי והגבלה.

בספר 'שבט יהודה' מתאר: "שמעתי מפי זקנים ירצאי ספרד, כי אנייה אחת באה בה מכת הדבר, ובעל האנייה השליכם אל היבשה מקום שאין יישוב, ושם מתו רובם ברעב, וקצת נתאמצו ללכת ברגלם עד ימצאו יישוב, ויהודי אחד בתוכם, הוא ואשתו ושני בניו... והאשה... נתעלפה ומתה, והאיש היה נושא הבנים ונתעלף גם הוא ושני בניו מצד הרעב, וכי הקיץ מן העליף מצד שני בניו מתו, וקם על רגליו ואמר: רבון העולמות! תצא נא ממני, שעל כרחך יהודי אני ויהודי אהיה ולא יועיל כל מה שהבאת ותביא עלי...".

ובספר 'תולדות אדם' (תולדות הארץ ר' זלמן מוואלאוין פט"ו) מסופר: אמרו על אשת חיל אחת במדינת ספרד שחשטו ערלי לב וערלי בשר את שני בניה הנאהבים והנענים לענינה (בעבור שלא רצו להמיר את כבודם ביום מר בשנת רנ"ב), והיא באומץ ליבה אמרה: ה' אלוקי מעורר עד עתה אהבתי אותך, אמנם כל זמן שצאצאי הנאהבים והנענים חיו על פני האדמה אולי לא אהבתי אותך אהבתי שלימה בכל לבבי, כי גם לאהבת בניו נתתי מקום בלבי, אבל כעת אשר בניו יצאו ואינם, פניתי את כל לבבי להיות משכן לאהבתך, ועתה אקיים את המקרא 'ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך'...

הדברים מזכירים את דברי אותו 'חסיד' המובא ב'חובות הלבבות' (שער אהבת ה' פ"א): "שהיה קם בלילה ואמר: אלקי, הרעבתני, ועורם עזבתני, ובמחשכי הלילה הושבתני, ובעוזך וזלך נשבעתי, כי תשרפני באש - לא אוסיף כי אם אהבה אותך ושמוחה בך..."

(מקורות: ספר קד"ר, ועוד)

ריבית ועיסקא

הרה"ג ר' **מרדכי מנחם סימון** שליט"א
מרבני משיב כהלכה ב'דיני ריבית ועיסקא'

לקנות כרטיס הנחה בחודש זו ולקבל דמי הקניה בחזרה בחודש הבאה:

שאלה: חנות הרוצה למשוך אליו קונים, יצא במבצע שמוכרים 'כרטיסי הנחה' במחיר 30 ש"ח לכרטיס, והלקוח מקבל הנחה כמה אחוזים על קניות של משך החודש המסתכם מעל אלף ש"ח, ואם בחודש הבא קונה עוד פעם הכרטיס, מקבל תוספת הנחה על 30 ש"ח, החזר דמי קניית כרטיס מחודש העבר.

והשאלה היא: דלכאורה יש כאן הלוואה של 30 ש"ח למשך חודש ועבור זה מקבל הנחה בקניות של חודש זו?

תשובה: אין בזה שום חשש רבית.

והטעם דפשוט וברור שאין ההנחה עבור הלוואה כלל, והראיה שגם מי שאינו מקבל הכסף בחזרה (דהיינו שלא קנה שנית בחודש הבא) ג"כ מקבל ההנחה. ועוד טעם להתיר, דהרי אינם מחזירים הכסף, רק מגדילים ההנחה של חודש הבא, ממילא אין זו הלוואה, רק מקח בהזולה ומותר מדין יש לו¹. נולת אם יהא מותנה שלא ניתן לקנות בתוספת ההנחה רק מלאי שאינם נמצאים עכשיו בחנות, וזה לא שכיח בדרך כלל.

ללוות בהיתר עיסקא לקנות דירת דמי מפתח:

שאלה: מציעים לפני קניית דירה בדמי מפתח במחיר הגון, ובהיות שאין אפשרות ליקח משכנתא לקניית דירת דמי מפתח, לכן פניתי לאחר מידידי שהשקיע כספו באחת מהמניות מהחברות הגדולות בארץ ומקבל על זה אחוזים גבוהים, ומוכן להלוות לי כל כסף עלות הדירה, באופן שאחזיר לו עם האחוזים שהיה מקבל מהמניות.

האם יש להתיר זאת מטעם הפסד והוצאות? ובאם לא, האם יש להתיר על ידי היתר עיסקא?

תשובה: אין להתיר ללא היתר עיסקא, הגם שהמלוה מפסיד מן ההלוואה וידוע שהוצאות והפסדים שיש למלוה אינו רבית ומותר לדרוש זאת מהלוה². וזהו רק כשיש הוצאות בביצוע ההלוואה (כגון עמלות בנקאיות או שכירות עובדים בגמיה) או הפסד בקרן (כגון החלפת דולרים על שקלים או ציקים על מומנים). משא"כ מניעת הריחות, אין זה הפסד³.

ואפילו בנידון זה שהריחות הניתן במניות זוהי בצורה של עליית שיערים ויוקר המטבע⁴, והטעם הוא, כי זהו עיקר איסור רבית לשלם מה שאין המלוה יכול להתעסק ולהרויח במעותיו⁵.

אמנם גם עם 'היתר עיסקא' יש חסרון בקניית דירת דמי מפתח (דהיינו שכירות בהגנת הדייר) דאם אין ללוך נכס אחר בשווי סכום ההלוואה, רק דירה זו, א"כ אין שייכות עיסקא בזה. כיון שאין דרכן של בעלי עיסקאות להשקיע בנכסים כאלו⁶, לכן צריך לבקש

מהמוכר שירשהו להשכיר ולהרויח מהדירה וגם לשעבד הדירה לעיסקא⁷, ואז נחשבת הדירה לעיסקא טובה ומועיל בדאי⁸, ובלבד שניתן להוציא משכירות סכום רווחים שרוצה לשלם למלוה.

ובדרך אגב יש להזכיר כאן כי כל הלוואה ברבית הנעשית ע"פ היתר עיסקא, יש להבין את משמעותה⁹, דהיינו להבהיר שיש כאן 'עיסקא' ולא 'הלוואה' וכל תשלום שהוא מעבר לסכום הקרן, זהו התפשרות כדי לחסוך שבועה והוכחת עדים הנדרשת בסתם עיסקא.

להוסיף בשכר נסיעה כשיש איחור עם דבר נוסף:

שאלה: נסעתי במקום מסוים ולראבוני הוציא הריווער (נהג) מכשיר פסול וביקשתי ממני שיחזירה ונעתר לבקשתי, ובסיום הנסיעה ראיתי שהיה חסר לי כסף לשלם לו והבטחתי לו שאבאי לו הכסף לביתו עם קצת תוספת.

ומישהו עוררני שזהו רבית ואסור, אמנם נסתפק לי האם יש כאן צד להקל מפאת הנהגתו הישרה שצויה להצנעת המכשיר, או לא, או דהוי כעין קנס על הזמנת נסיעה מבלי להבין הכסף מתחילה?

תשובה: אם חשבת להעניק לו התוספת לפני שראית שאין לך כסף מספיק, מותר באופן שפירש לו להדיא ויאמר לו שזה מחמת הישרות שלי¹⁰.

אבל אם רק משום איחור התשלום גמרת בדרתך ליתן התוספת, אסור ליתן גם אם תאמר לו שזהו לא בעבור האיחור¹¹, נדווקא בשעת הפרעון אסור, אבל מותר לך ליתן זאת לאחר איזה שעות מגמור הפרעון ולהגיד לו שזהו עבור ההנהגה הישרה שלי¹².

ואין להתיר כאן מדין קנס דהיינו שאמר אני מכיר באשמתי ואני מוסיף לך משום קנס, דאין מועיל קנס רק בהתנה מתחילה שלא יאחר ואם יאחר יתחייב קנס.

וכן אם יש לו חפצים שהורק להשכיר, כגון רכב או גדיים לכלה ולמחותנים וכדו', גם כן הוי עסק [כגון שווי החפצים כמובן]. אבל אם יש לו דירת דמי מפתח, אין זה נחשב שיש לו עסק, דהרי כשיבוא למכרה, נתן שליש לבעל הדירה ונמצא שאין צפיה להשיג רווחים מן הדיור, רק אם תחייק תיכין כל כך שיתמלא הקרן מהשליש שנחטר ונמנע שאין זה מצוי ולכן קשה לומר דהמלוה מסכים להשקיע מעותיו בדירת דמי מפתח. וסברא נוספת יש בזה, דכיון דאין הלוך וזאי בגוף הדירה כלל, חרץ מוכחת הדירה, א"כ אין זה עסק ששמו נקרא עליו ולכן אין דרכן של סוחרין גדל'ן להשקיע בקניית דירות כאלו (אבל במית דירות הללו יותר קרוב להשקיע כון שהספק יותר בטוח אצל המוכר מן הלוך, ועין בזה בארחה בספר דויתר עיסקא כהלכתו בשערי הנהגה שטיינברג שליט"א עמוד טו-טז).

ח. אמנם בלא רשות מפורשת, אין רשות להשכירה, מצד המנהג שנהגו להתנות כן בחוזה של מסירת הדירה [נאכל לולא כן אין לאסור מטעם שאין השוכר רשאי להשכיר, דין זה ליתא רק במטלטל ולא בקרקע כמבואר בחורמ ריש סימן שט"ז].

ט. וכיון שיש לו רשות להשכיר ולא השכירה הפסיד לעצמו וצריך לישבע שלא הרויח ומשום כן יכול לתת סכום ההתפשרות (מפי הרה"ג ר' נתנאל פלטר שליט"א).

י. כ"ה דעת כל האחרונים דלכתחילה חייבים להבין, ולענין בדיעבד לדעת השליה דק' (וחלוק דף פג) ה"ז לעיכובא אמנם ע"י בקושת"א להסמי' (קצר אות ה') דדי שאחר מהם מבניו, ובדיעבד הסכימו הפוסקים (שו"ת טו"ר מהרה"ג ח"ב סמ"ד, וכן משמע במכריא כלל קמ"א אות ג') דאינה לעיכובא (ע"י בריית יורה דעה ס"ח ל"ה ה"י ר"ג ובפיקוד פכ"ט סעי' ר"ח).

יא. ע"פ הדרכותי סי' קס"ט ע"ש, ואמנם לפי"ד השו"ע ר' דלהלן יש לחוש למיחוי כרביית. לכן צריך שפירש לו שאין זה עקב האיחור, רק משום נימוס של טוב התחשבותו בחולוה.

יב. יש שנוה לאסור לפי"ד הרמ"א סי' קס"ז ס"ג שכתב וז"ל, מי שקבל מעות מאחד וגם לומר עם בניו והתנה לו שיתן משום זה ההוצאה אע"פ דהוי נותן לו ההוצאה בלא הלוואה משום שלמד עם בניו אפ"ה אסור וכו' וז"ה בכל כו"ב ע"כ.

יג. הרי מבואר מכאן דכל תוספת על החוב, אסור. ואפילו במקום שמוכח דהיה נותן לו זאת גם ללא ההלוואה, אעפ"כ אסור לכלול א"ז עם ההלוואה. כ"ש בנידון דנראה מוכח דנותן זאת עבור ההמתנה. אבל אין זה נכון דהוי רק אם עשה קצצה על שתיים יחד, משא"כ כשמעצמו נתן התוספת עבור הדבר הצדדי וכ"ש אם מפרשו להדיא ה"ז מותר.

יד. חכמי' כלל קל"א סי', אלא דשם מיידי בעיבור חוב דמכר (וכן שכיחות) ונותן בשתיקה ואנו הוספנו לאסור גם אם יפרש סיבה הצדדית כיון שכלבו יודע שאין זה עיקר הסיבה, רק עיקר הסיבה היא לפצות הריווער על האיחור וזה אסור לרוב הפוסקים ובפרט לשו"ת ר' סוף ט"ף ו' דמחמיר מאד להוסיף בשעת הפרעון.

יז. ע"ש בשו"ת ר' דאפילו אם מכין בלבו עבור האיחור מותר מעיקר הדין ומימי יש להחמיר לעצמו ע"ש, אבל אם מפרש שזה עבור סיבה הצדדית נראה דא"צ להחמיר.

בית תלמוד להוראה

משיב כהלכה

דיני ממונות

הרה"ג ר' **אברהם דימאנט** שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 453-05331

הרה"ג ר' **שמעון עוזר** ברא"מ ווייס שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 940-05484

כיבוד אב ואם ובין אדם לחברו

הרה"ג ר' **יואל רובין** שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 126-05276

ריבית ועיסקא

הרה"ג ר' **מרדכי מנחם סימון** שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 936-05484

הרה"ג ר' **מיכאל אליעזר** ברי"ם שפיצור שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 717-05484

הרה"ג ר' **אהרן** ברי"ם ברי"ג **לויפער** שליט"א
מורה ב' נתיבות הוראה"
פ"ל: 582-05484

ברכת הנהיגה וסעודה

הרה"ג ר' **מנחם מענדל גוטליב** שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 503-05271

הפרשת חלה

הרה"ג ר' **שמעון דוב ברגסדורפר** שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 244-05331

הרה"ג ר' **אפרים גוטליב** שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 708-05276

דיני יתור

הרה"ג ר' **ישראל** ברי"ם **ברגסדורפר** שליט"א
מורה ב' נתיבות הוראה"
פ"ל: 969-05832

הלכות מזוזה

הרה"ג ר' **אפרים גוטליב** שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 708-05276

הרה"ג ר' **אברהם מרדכי קאהן** שליט"א
מורה ב' נתיבות הוראה"
פ"ל: 451-05271

דיני מוקצה

הרה"ג ר' **יצחק אייזיק** ברי"ם **שטיינברגר** שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 202-05276

הלכות יום טוב

הרה"ג ר' **עמרם** הלוי **וואלעס** שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 766-05341

תפלה וקריאת התורה

הרה"ג ר' **יהודה ארי' סאקס** שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 166-05041

הגעלה וטבילת כלים

הרה"ג ר' **נפתלי** ברי"ם **שטיינברגר** שליט"א
מורה ב' נתיבות הוראה"
פ"ל: 809-05832

הלכות ציצית

הרה"ג ר' **ישראל יצחק גוטליב** שליט"א
מורה ב' נתיבות הוראה"
פ"ל: 741-05276

אמירה לעכו"ם

הרה"ג ר' **דוד גולדשמיד** שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 510-05276

הלקת הנרות

הרה"ג ר' **שמעון דוב** ברי"ם **בילום** שליט"א
מורה ב' נתיבות הוראה"
פ"ל: 899-05485

שכירות בתים

הרה"ג ר' **אליהו גוטליב** שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 017-05041

רפואה בשבת

הרה"ג ר' **דוד גולדשמיד** שליט"א
רב ב' משיב כהלכה"
פ"ל: 510-05276

הלקת הנרות

הרה"ג ר' **שמעון דוב** ברי"ם **בילום** שליט"א
מורה ב' נתיבות הוראה"
פ"ל: 899-05485

שכירות פועלים - עובד ומעביד

הרה"ג ר' **ראובן יהושע ווייס** שליט"א
מורה ב' נתיבות הוראה"
פ"ל: 741-05271

עירובין ותחומין

הרה"ג ר' **אברהם** בהג"י **ראבינאוויטש** שליט"א
מורה ב' נתיבות הוראה"
פ"ל: 786-05341

1

7

מבי מדרשא

בירורי הלכה שנתלכנו בשיעוריו של הגאון ר' ברוך יהודה היימליך שליט"א מ"צ בהעדה החרדית ומרבני קהילתנו הק'

האם מותר ליתן 'דורון דרשה' לבחור בר מצוה, בשבת?

שאלה: בעת שמחת 'בר מצוה' נהוג שחברי החתן מביאים לחתן 'דורון דרשה' בשעת הסעודה, האם מותר לתת מתנה בסעודת 'בר מצוה' המתקיימת ביום השבת?

• ההלכה •

- אין ליתן מתנה ב'שבת' משום שהוא דומה למקח וממכר, מ"מ מצינו כמה אופנים שמותר ליתן מתנה בשבת, כגון לצורך מצוה או לצורך סעודת שבת.
- ומה שהתירו לצורך מצוה וכן לצורך שבת, אינו מספיק שישתמש באותו היום, אלא צריך שיהא סיבה חשובה שצריך ליתן דווקא בו ביום.
- אמנם, בדברי 'מאכל' יש להקל לשלוח בשבת, אם יכול לאכלו בשבת, אפילו שנראה שאינו שצריך להם באותו היום.
- ב. אבל ב'יום טוב' מותר ליתן מתנה חשובה, כיון שחבירו ישמח במתנה, הרי יש בו משום שמחת יו"ט.
- ג. יש מתירים ליתן מתנות לחתן בשבת של הנישואין, כיון שיש בו משום שמחת חתן. אמנם יש להחמיר בזה, ורק אם יום הנישואין הוא ביום השבת - יש להקל.
- ד. אצל חתן 'בר מצוה' אין מצות 'שמחה', וא"כ אסור ליתן לו מתנה, [ואע"פ שיש מצוה בעצם 'קניית ספרים', הרי אין צורך למצוה זו שיתן דווקא היום].
- ו. יש שתי עצות ליתן מתנה בשבת: (א) שיוכח המתנה לפני שבת ע"י אדם אחר, ואז מותר ליתנו בשבת. (ב) שיאמר למקבל המתנה שלא יוכח במתנה עד מוצאי שבת (אע"פ שיכול להשתמש בו בשבת).

שבת דמותר.

ו"ל (בהוספות להגהות רעק"א על המ"א שם): "ומדברי תוס' (שבת דף ס' ע"א ד"ה ולא בטול) שכתבו דשילוח לחבירו וכלי שמלאכתו לאיסור, משום שמחת יו"ט מקרי צורך גופו, אמרתי להחמיר לשלוח לחתן ביום חתונתו בשבת, נרות כסף שלא הדליקו בו באותו שבת (דא"כ נעשה בס"ס הוי מוקצה מחמת גופו), לדורון דרשה כנהוג, דמשום שמחת החתן מקרי צורך גופו" עכ"ל.

משלחין תפילין ביו"ט:

ודברי התוס' הללו הובאו בשו"ע (סימן תקט"ז סעיף ג') להלכה וז"ל: "משלחין תפילין [ביו"ט], כיון שראויים להניחם בחול", וכתב המ"א (ס"ק ה') "אף ע"פ דעכשיו אין ראויים ליהנות מהם, מ"מ שמחה הוא לו שנהנה בשילוחו", (וכ"כ בשו"ע ס"ק י"ב), וא"כ צ"ע להמ"א ושאר הפוסקים האוסרים ליתן 'דורון דרשה' בשבת, אין יתיישב עם מה שנפסק להחמיר בהלכות בסימן תקט"ז דמותר לשלוח כלים ביו"ט, [ואפילו כלי שמלאכתו לאיסור].

יש חילוק בין שבת ליו"ט:

ויש שכתבו ליישב דברי המ"א ע"פ דהגהות ברוך טעם (ע"ד המ"א סימן ש"ו שם) וז"ל: "ונראה לע"ד להלך בין שבת ליו"ט, דביו"ט יש שמחה על המקבל מתנה, והוי כצורך היום ומצוה", משא"כ שבת שאין בו מצות שמחה (כ"א מצות ענוה) לא התירו ליתן מתנה בשבת. [וגם המ"א עצמו באחת הראיות שהביא שלצורך שבת מותר ליתן מתנה, ציין להלכות יו"ט (סימן תקט"ז שם) שהתירו שלוח מתנות ביו"ט, וצ"ל שכונתו להביא ראיה שיש היתר לצורך היום, אמנם הגדרת צורך שבת שונה מצורך יו"ט].

מצות שמחת חתן:

וכתב בספר חוט שני (סימן ש"ח סעיף ג', פ"ק מה"א ס"ק ג') שיש לומר כן גם בדברי רעק"א, שלא התיר ליתן המתנה בשבת רק משום שמחת חתן, וחולק על המ"א בדבר זה, שרעק"א סובר שמצות שמחת חתן הוי כמו שמחת יו"ט, אבל שלא במקום שמחת חתן, לא התיר ליתן מתנה בשבת, אע"פ שיש בו משום שמחה.

וכ"כ בספר ערוך השלחן (סעיף י"ז) כתב ליישב המנהג, "דמקרי דבר מצוה שהרי מצוה לשמח חתן וכלה וגם הוי צורך היום, שאחרי שהמנהג בשבת הראשון אחר הנישואין לעשות משתה והיא זמן שמחה לחתן והכלה, ובוודאי מותר לשמחם במתנות וכן המנהג ליתן להכלה או מתנות ואין בזה דורא דאיסורא כלל ומנהג ישראל תורה היא".

יום חתונתו:

ובחוט שני (שם) העלה שיתכן לומר שהמ"א מודה לדברי רעק"א, ודווקא ליתן מתנה לחתן בשבת לפני החתונה, אין בזה מצוה כ"כ, אבל חתן ביום חתונתו, יש מצוה לשמחו ואז מקרי המתנה לצורך מצוה ממשי.

וכל זה בחתן הנשוא אשה, אבל לחתן 'בר מצוה' שאין בו מצוה שמחה, לכר"ע אין היתר ליתן לו מתנה, (ועי' בספר נשמת השבת חלק ר' סימן תפ"ה - ב', ושם הובאו כל הדברים הללו בארוכה),

מתנה לתלמיד חכם:

ויש להוסיף שבהגהות חתם סופר (על גליון המ"א שם) כתב: "אבל [ליתן מתנה] לרב הדורש, אין ספק, משום דהוה דורון לחכם וכבוד התורה ותפארת חיובו מצוה, ובר' לצורך מצוה שרי", [נודר כתב 'דבריו הפעמים כבר ייחדו הכלים מערב שבת', עיי"ש], ואולי יש לעדד שדברים אלו שייכים גם בנתינת מתנה לחתן 'בר מצוה'.

מצות בקניית ספרי קודש:

ובספר נשמת השבת (שם סימן תפ"ד), כתב סברא להחמיר ליתן ספר לבר מצוה בחור, משום דהוי צורך מצוה, כיון שיש מצוה

בקניית ספרי קודש, מ"ש בשו"ע ובפוסקים (ויד' סימן ע"ד סעיף ב') שבזמנו מקיימים מצות כתיבת ספר תורה, גם בכתיבת שאר ספרי קודש, וכ"כ בשו"ע עמק תשובה (חלק א' סימן ל"ח) בדרך אפשר.

[וכן מצינו בספר החינוך (מצוה תרי"ג), וז"ל: "אין ספק שגם בשאר הספרים שנתחברו ע"י התורה, יש לכל אחד לעשות (=לקנות) מהם כפי היכולת וכו', והוה דרך כל אנשי מעלה יראי אלהים אשר היו לפנינו, לקבוע מדרש בביתם לסופרים, לכתוב ספרים רבים כברכת השם אשר נתן להם". וכ"כ הש"ך בספרו פועל צדק (מצוה תרי"ג)].

והגם שיש לפקפק בזה, שאין צורך למצות קניית ספרי קודש, שיתנם מתנה בשבת, הלא יכול ליתן המתנה גם אחר שבת, אמנם יתכן דאם לא יתנו המתנות בשבת, מצוי שנדחה המתנה לגמרי.

צורך חשוב לשבת:

והנה לגבי מה שהתירו נתינת מתנה לצורך מצוה, משמע מדברי הפוסקים שהוא דווקא שא"א לעשות המצוה בחול, (עיי' בתהלה לזרד סימן ש"ו ס"ק י"ג, ובכתב סופר א"ח סימן נ"ט), וכן מה שמתיירין לצורך שבת, צריך שיהיה בזה צורך מיוחד לשבת, שיוסיף לו עונג מרובה.

אבל אינו מועיל בזה מה שמקבל המתנה ישתמש בו עכשיו בשבת, כגון שיסתכל קצת בספר שקיבל בשבת, (לדעת המחמירים ליתן בתהלה לזרד סימן ש"ו ס"ק י"ג, ובכתב סופר א"ח סימן נ"ט), וכן מה מלישי הבגד את הבגד כדי שיהא בו צורך שבת, דכיון שאין לו צורך בזה לשבת, אין זה בכלל ההיתר.

להקנות המתנה מער"ש:

ומצאנו בדברי הפוסקים שתי עצות שיוכל ליתן מתנה בשבת: (א) שיוכח המתנה עבור מקבל המתנה לפני שבת, שיוכח לו ע"י אחר שאינו מבני ביתו, ואח"כ יכול ליתן המתנה בשבת (הגהות ברוך טעם על דברי הבית מאיר באה"ע סימן מ"ה, עיי' לדבריו בהגהותיו כאן).

לא יקנה המתנה - עד מוצ"ש:

(ב) מקבל המתנה יכול שאינו רוצה לזכות במתנה עד אחר השבת, (תשובת מהרי"א אסאד א"ח סימן פ"ג, ושרית שריד אש חלק ב' סימן כ"ח), ונכון שהנותן יאמר שהמקבל אינו זוכה בו עד מוצאי שבת, ובספר תשובות והנהגות (חלק ג' סימן צ"ג) כתב שצריך להוסיף דבידי הנותן לחזור בו מהמתנה, עד מוצאי שבת.

שליחת 'מזונות' לרגל שמחה:

ולכן הורצה לשלוח בשבת סוגי מזונות או פירות לכבוד שמחה שחבירו עורך, בדרך כלל יש בהם צורך בו ביום שיאכלו וממנו ביום השבת, ויהא לעונג ותענוג, ולכאורה אם נראה לו שלא יצטרכו לזה בו ביום, אז אין לשלוח בשבת אלא באופנים הנ"ל, שיוכח לו מערב שבת או שלא יוכח בו רק במוצאי שבת (ואם יצטרך לאכלו בשבת הרי הוא נותן רשות לאכול משלו).

דרך ליתן בלי תשלום גמול:

אמנם בדברי מאכל יש להחמיר לשלוח בשבת, אפילו שאינו ברור שצריך להם באותו היום, ובשרית מהר"ם ש"ק (א"ח סימן ר"ה) מחדש דאולי דבר מאכל שהדורך ליתן בלי גמול תשלומין, לא דמי לכל למקח וממכר, ומותר בשבת ליתנו במתנה, ויש לצרף גם לדעת החולקים על המ"א ומתירין נתינת מתנה בשבת. [עיי' בבית מאיר (אב"ד סימן מ"ה) דרך באופן קנין אסור ע"ש, וכ"כ בשו"ע בנין שלמה (סימן י"ז) ועוד, והגם שאין להקל כנגד דברי המ"א השו"ע"ה דהמ"ב שאוסרים ליתן מתנה בשבת, אמנם במקום שיש סכרות נוספות להקל, אפשר לצרף דעת המתירים].

